

Agnieszka Górka

**OD BIBLIOTEKI TOWARZYSTWA TATRZAŃSKIEGO
DO CENTRALNEJ BIBLIOTEKI GÓRSKIEJ PTTK W KRAKOWIE
– 135 LAT HISTORII**

Dzieje dawnej biblioteki Towarzystwa Tatrzańskiego nie doczekały się dotychczas odrębnej publikacji. Nieliczne informacje o jej działalności są skromne i rozproszone. Znajdują się zaledwie w kilku słownikach i encyklopediach (na marginesie działalności samego towarzystwa)¹, a także w niepublikowanej pracy doktorskiej Beaty Przewoźnik², nielicznych artykułach³ oraz w sprawozdaniach towarzystwa. Niniejszy artykuł jest próbą scalenia odnalezionych informacji i uporządkowania 135 lat historii Centralnej Biblioteki Górskiej Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w Krakowie. Losy księżnicy zostały podzielone chronologicznie na trzy okresy. Pierwszy dotyczy lat 1874-1920, kiedy działała jako biblioteka Towarzystwa Tatrzańskiego [dalej cyt.: TT], drugi przypada na lata 1920-1950 – funkcjonowała wówczas w ramach Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego [dalej cyt.: PTT], w trzecim omówiono dzieje biblioteki od 1950 r. do dziś – obecnie działa jako Centralna Biblioteka Górka [dalej cyt.: CBG]

¹ Por.: Z. Radwańska-Paryska, W. H. Paryski, *Biblioteka Tow. Tatrzańskiego w Krakowie*, w: *Wielka encyklopedia tatrzańska*, Poronin 2004, s. 81; W. A. Wójcik, *Polskie Towarzystwo Tatrzańskie*, w: *Towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające w przeszłości na ziemiach polskich*. Cz. 1, red. B. Sordylowa, Wrocław 1990, s. 252-261.

² B. Przewoźnik, *Centralna Biblioteka Górka PTTK w Krakowie – jej funkcje naukowe i kulturowe (1873-1997)*. Praca doktorska, pod kier. I. Sochy, Katowice 1999.

³ Por.: B. Małachowski, *Centralna Biblioteka Górka PTTK*, „Turysta” 1954, nr 6/23, s. 21; W. Skowron, W. A. Wójcik, *Bibliotekarstwo PTTK – niepodważalny dorobek*, w: *Ziemia '90: wydawnictwo specjalne z materiałami z IV Kongresu Krajoznawstwa Polskiego w Opolu*, red. T. Rycerski, Warszawa 1990, s. 226-264; W. A. Wójcik, *Centralna Biblioteka Górka w nowej siedzibie*, „Gazeta Górka” 1993, nr 1, s. 6.

Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego [dalej cyt.: PTTK]. W każdym z okresów przedstawiono ogólne tło działalności biblioteki w danym czasie, sprawy lokalowe, charakterystykę księgozbioru oraz krótko zaprezentowano sylwetki niektórych bibliotekarzy.

POWSTANIE I PRZEMIANY TOWARZYSTWA TATRZAŃSKIEGO

Początki najstarszego i największego księgozbioru o tematyce górskiej w Polsce są ściśle związane z losami Towarzystwa Tatrzańskiego założonego w 1873 r. Pierwszy statut Towarzystwa został opracowany przez Feliksa Pławickiego i Eugeniusza Janotę i podpisany 31 grudnia 1873 r. przez formalnych założycieli Towarzystwa: Mieczysława Reya, księżną Jadwigę z Zamoyskich Sapieżyń, Marcina Nałęcza-Kęszyckiego, Ludwiga Eichborna, Feliksa Pławickiego i Józefa Szalaya. Należy dodać, że do założycieli Towarzystwa należeli również Walery Eljasz-Radzikowski oraz Maksymilian Nowicki⁴.

Statut nadawał Towarzystwu nazwę „Galiczyjskie Towarzystwo Tatrzańskie” z siedzibą w Nowym Targu (lata 1873-1874) oraz określał główne cele organizacji, którymi miało być uprzystępnianie i badanie gór. Szybko, bo już 31 maja 1874 r., dokonano zmian w statucie. Dotyczyły one poszerzenia celów programowych o ochronę kozic i świstaków oraz innych zwierząt (m.in. poprzez utworzenie straży tatrzańskiej) oraz zasięgu terytorialnego Towarzystwa. Efektem tych zmian było przyjęcie nowej nazwy: „Towarzystwo Tatrzańskie” z siedzibą w Krakowie – pod taką nazwą funkcjonowało ono w latach 1874-1920. Po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu niepodległości przez państwo polskie doprowadzono do ponownej zmiany nazwy Towarzystwa na „Polskie Towarzystwo Tatrzańskie” (działało w latach 1920-1950). Od 1950 r. do dziś funkcjonuje jako PTTK, co było konsekwencją połączenia się dwóch najważniejszych polskich towarzystw turystycznych: PTT oraz Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego [dalej cyt.: PTK]. Na temat powstania TT oraz dalszych przemian tego towarzystwa powstało kilka odrębnych prac⁵, publikacji jubileuszowych⁶ oraz wiele opracowań w postaci artykułów dotyczących poszczególnych jego oddziałów⁷.

⁴ Z. Radwańska-Paryska, W. H. Paryski, *Polskie Towarzystwo Tatrzańskie*, w: *Wielka encyklopedia...*, s. 948-952.

⁵ Por. J. G. Pawlikowski, W. Szajnocha, *Czterdzieści lat istnienia Towarzystwa Tatrzańskiego w Krakowie 1873-1913*, Kraków 1913; Z. Kulczycki, *100 lat społecznej turystyki w Polsce: (szkice z dziejów PTTK i jego poprzedników)*,

**BIBLIOTEKA TOWARZYSTWA TATRZAŃSKIEGO
– POCZĄTKI KSIĘGOZBIORU (1874-1920)**

TT miało dwie biblioteki o różnym profilu gromadzonych zbiorów. Ich powstanie związane było z zapisem pochodzącym z pierwszego statutu Towarzystwa, a mówiącym o celach Towarzystwa: „Zachęcanie do ich [Tatr i Pienin – przyp. aut.] zwiedzania i ułatwianie przystępu do nich i pobytu tamże turystom, a w szczególności swoim członkom, oraz badaczom i artystom udającym się do Karpat, Tatr i Pienin w celach naukowych i artystycznych”⁸. Jednym ze środków do ich osiągnięcia jest „zakładanie zbiorów książek, kart (map), panoram, przedmiotów służących do wszechstronnego poznawania przyrody górskiej [...]”⁹.

Obie biblioteki zostały założone już w 1874 r. Pierwsza znajdowała się w Zakopanem (zawierała głównie dzieła o treści beletrystycznej), druga zaś mieściła się w Krakowie. Biblioteka TT w Zakopanem dnia 21 stycznia 1900 r. spłonęła w czasie pożaru drewnianego budynku Dworca Tatrzańskiego, w którym miała siedzibę (liczyła wówczas 2,4 tys. tomów). W 1901 r. utworzono bibliotekę na nowo, jednak już w 1904 r. została włączona do księgozbioru Biblioteki Publicznej¹⁰. Biblioteka krakowska powstała głównie dzięki darom pochodzącym od zagranicznych klubów alpejskich¹¹.

Warszawa 1973; W. Krygowski, *Dzieje Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego*, Warszawa – Kraków 1988.

⁶ Por. 125 lat TT-PTT-PTTK: *geneza i rozwój turystyki górskiej na ziemiach polskich – refleksje rocznicowe: materiały z sympozjum*, Kraków, 5 grudnia 1998 r., red. W. A. Wójcik, Kraków 1998; 80 lat Oddziału Krakowskiego PTTK: *zarys działalności Oddziału Krakowskiego, Koła Przewodników Beskidzkich, Koła Przewodników Terenowych, Koła Przewodników Tatrzańskich, Klubu Przewodników Beskidzkich i Terenowych, Klubu Przewodników Miejskich*, Kraków 1999.

⁷ Por. J. Reychman, *Początki Towarzystwa Tatrzańskiego*, „Wierchy” 1948, R. 18, s. 36-40; W. A. Wójcik, *Kontynuacje: tradycje Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego w działalności Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego*, „Ziemia” 2001, s. 139-146.

⁸ *Statut Towarzystwa Tatrzańskiego z siedzibą w Krakowie: Cel §1. Pkt. 2.*, Kraków 1874, s. 3.

⁹ Tamże, *Środki §2. Pkt. 4.*, s. 3.

¹⁰ M. Mantyka, *Z dziejów zakopiańskiej Biblioteki 1900-2000*, Zakopane 2000.

¹¹ W pierwszym sprawozdaniu z działalności Towarzystwa czytamy: „Bibliotekę turystyczną [...] wzbogaciły przede wszystkim dary oddziałów włoskiego klubu alpejskiego w Neapolu, Florencji, Turynie, Akordzie, Suzie, Aoście; francuskiego klubu

W bibliotece krakowskiej gromadzono głównie dzieła naukowe z zakresu geografii Tatr i Karpat, taternictwa i alpinistyki. Księgozbiór zawierał również czasopisma polskie i obce, pozyskiwane głównie w drodze wymiany i prenumeraty, a także pamiętniki, dzieła o treści sportowo-turystycznej, przewodniki, mapy, zbiory widoków, planów, fotografii, panoram. Ciekawostką jest fakt, iż w zbiorach biblioteki znajdowały się także wydawnictwa informacyjne i sprawozdania z zagranicznych towarzystw przyrodniczych i alpejskich.

W okresie funkcjonowania Biblioteki TT, co kilka lat, na łamach „Pamiętnika Towarzystwa Tatrzańskiego” pojawiały się informacje dotyczące krakowskiej biblioteki, w których podawano między innymi spisy posiadanych czasopism (zakupionych oraz tych otrzymanych w darze lub uzyskanych poprzez wymianę).

W 1883 r. księgozbiór TT w Krakowie liczył 88 dzieł w 207 tomach, 133 broszury, płaskorzeźbę Tatr, 206 widoków fotograficznych Tatr i Czarnohory, 75 map oraz 26 fotografii typów górskich¹². W okresie 1884-1885 liczba ta wzrosła do 92 dzieł w 117 tomach i 138 broszur. W kolejnych latach biblioteka towarzystwa stale się powiększała, jednak przyrost zbiorów był stosunkowo niewielki: w latach 1887-1888 składał się ze 100 dzieł w 261 tomach i 144 broszur, pod koniec 1893 r. osiągnął liczbę 290 tomów, 390 broszur, 1 płaskorzeźbę Tatr i 149 map¹³. W 1903 r. zbiory liczyły zaledwie 300 tomów, były one nieuporządkowane, w wyniku czego księgozbiór nie był udostępniany czytelnikom¹⁴.

Głównym problemem biblioteki od początku jej istnienia były trudności lokalowe, a efektem tego były częste zmiany jej krakowskiej siedziby. Początkowo mieściła się ona w prywatnym mieszkaniu Leopolda Świerza,

alpejskiego w Paryżu; niemieckiego i austriackiego Towarzystwa alpejskiego w Frankfurcie n. M.; styryjskiego Towarzystwa górskiego w Gradcu; siedmiogrodzkiego Towarzystwa alpejskiego w Kronsztacie; księgarni J. Juliana w Genewie; tudzież dary pp. Arnesego, Gala, Luigi dell Oro di Giosue, A. Manzoni, M. Dechy'ego, Dr. E. Debora, hr. K. Przeździeckiego, Dr. Lutostańskiego, K. Wolańskiego, S. Rewieńskiego, W. Zawadzkiego, Dr. J. Żulińskiego i A. Gillera”. Cyt. za: L. Świerz, *Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Tatrzańskiego za czas od 3 sierpnia 1873 do 28 maja 1876 roku*, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” 1876, T. 1, s. 29. W cytacie zachowano oryginalną pisownię.

¹² L. Świerz, *Zarys działalności Towarzystwa Tatrzańskiego w pierwszym jego dziesięcioleciu (od roku 1874 do r. 1883)*, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” 1885, t. 10, s. 117.

¹³ G. Wrona, *Biblioteki i księgozbiory krakowskich towarzystw naukowych do roku 1917*, Kraków 1993, s. 33.

¹⁴ T. a. z., *Towarzystwa naukowe w Krakowie w latach 1845-1939*, Kraków 1994, s. 53.

przy ul. Starowiśnej 14. Kolejny znany adres to ul. Kopernika 25, gdzie TT korzystało z lokalu należącego do Towarzystwa Gospodarczo-Rolniczego¹⁵. Następnie zbiory zostały przeniesione do nowego pomieszczenia przy ul. Kolejowej 4. Składało się ono z dwóch ciasnych i ciemnych pokoi, z których jeden został przeznaczony na biuro, a drugi na bibliotekę. W informatorze dotyczącym biblioteki podano, że przy ul. Kolejowej zbiory znajdowały się od roku 1903¹⁶. Sprawozdanie z czynności towarzystwa podaje, iż w 1908 r. ponownie przeniesiono bibliotekę, tym razem zmieniono jedynie pomieszczenie, natomiast mieściła się ona nadal przy ul. Kolejowej 4¹⁷. Odpowiednie warunki znalazła tam nie tylko biblioteka, ale także biura i archiwum towarzystwa. W dalszej kolejności zakupiono nowe szafy, przeznaczone do przechowywania zbiorów specjalnych, takich jak: fotografie, mapy, ryciny. Następnie ponownie opracowano księgozbiór oraz sporządzono jego katalog. Stan Biblioteki TT z 1909 r. wykazał 160 pozycji inwentarzowych, w 500 tomach¹⁸. W tabeli 1 przedstawiono, jak wzrastała liczba zbiorów biblioteki na przestrzeni 28 lat: od 1882 do 1909 r.

Tabela 1

Przyrost zbiorów Biblioteki Towarzystwa Tatrzańskiego w latach 1882-1909

ZBIORY \ ROK	1882	1883	1884	1887/88	1893	1903	1909
Książki i czasopisma	80	88	92	100	-	-	160
Liczba tomów	190	207	217	261	290	300	500
Broszury	127	133	138	144	309	-	-
Fotografie i litografie	232	232	-	-	-	-	-
Mapy	75	75	-	-	149	-	-
Pozostałe	1	1	-	-	1	-	-

Źródło: opracowanie własne, oparte na sprawozdaniach z działalności TT.

¹⁵ W. A. Wójcik, *Centralna Biblioteka Górską Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w Krakowie*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 1999, nr 2, s. 46.

¹⁶ K. Polak, *Katalog Centralnej Biblioteki Górskiej. Druki zwarte i czasopisma 1873-1970*, Warszawa 1973, s. 5.

¹⁷ G. Wrona, *Towarzystwa naukowe...*, s. 53.

¹⁸ I. Król, *Stan Biblioteki Tow. Tatrzańskiego w r. 1909*, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” 1910, R. 31, s. LXXVII.

W 1909 r. opracowano również regulamin biblioteki, dzięki czemu możliwe stało się otwarcie i udostępnienie posiadanego księgozbioru czytelnikom. W regulaminie zapisano:

1. Wypożycza się tylko członkom Towarzystwa Tatrzańskiego.
2. Mieszkającym w Krakowie za kaucją 5 K¹⁹.
3. Zamieszkującym za kaucją 10 K, z poręką ręczyciela miejscowego.
4. Książki i inne publikacje wypożycza się na czas nie dłuższy niż na cztery tygodnie.
5. Równocześnie nie wypożycza się więcej niż dwa tomy.
6. Nie zwrócenie nie wypożyczonego dzieła po dwukrotnym upomnieniu w ciągu miesiąca pociąga za sobą utratę prawa dalszego wypożyczania.
7. Wyjątkowo cenne książki, mapy lub rękopisy mogą być wedle uznania bibliotekarza wyłączone od wypożyczania.
8. Zeszytów czasopism z bieżącego roku oraz nowszych przewodników nie wypożycza się wcale²⁰.

Od momentu przeniesienia księgozbioru w bardziej dogodne miejsce przestał on być zbiorem martwym, a krakowska biblioteka stała się dostępna dla użytkowników i zaczęła spełniać swoje podstawowe zadania²¹. Mimo to już w 1910 r., ze względu na brak miejsca na stale wzrastającą liczbę zbiorów – znacznie powiększył go depozyt biblioteki Sekcji Turystycznej TT – zostało wynajęte nowe pomieszczenie, w tej samej kamienicy²².

W celu ewidencji czytelników korzystających ze zbiorów biblioteki na miejscu oraz liczby wypożyczeń założono tzw. „księgę dzieł wypożyczonych z biblioteki Towarzystwa Tatrzańskiego”²³. Obecnie księga ta jest zagubiona w wyniku czego nie można ustalić stanu czytelnictwa oraz wykorzystania zbiorów biblioteki w początkach jej funkcjonowania.

Pierwszym bibliotekarzem w omawianym okresie był Leopold Świerż (1835-1911) – wieloletni, i jeden z najbardziej zasłużonych, działacz TT.

¹⁹ K (korona austro-węgierska) – jednostka walutowa obowiązująca w latach 1892-1918 w monarchii Austro-Węgierskiej (w tym na terenach Wielkiego Księstwa Krakowskiego), a do 1920 r. w II Rzeczypospolitej, m. in. na terenach Krakowa. Por. B. Kasprzyk, *Historia Krakowa w banknotach zapisana*, Kraków 2007, s. 43.

²⁰ I. Król, *Stan Biblioteki Tow. Tatrzańskiego...*, s. LXXVII.

²¹ G. Wrona, *Towarzystwa naukowe...*, s. 54.

²² J. Pieniążek, *Informator o bibliotekach krakowskich*, Kraków 1966, s. 5.

²³ W. A. Wójcik, *O Centralnej Bibliotece Górskiej PTTK. Informacje Zarządu Głównego PTTK – do użytku wewnętrznego*, Warszawa 1992, s. 5.

Z wykształcenia filolog, z zawodu nauczyciel gimnazjalny. W Tatry przybył po raz pierwszy w 1869 r. Odtąd corocznie spędzał wakacje w Zakopanem i stał się jedną z najbardziej znanych tam postaci. Przyczynił się, jak mało kto, do rozwoju polskiej turystyki, zwłaszcza w Tatrach, a tym samym do rozwoju Zakopanego. Był członkiem zarządu TT niemal od początku jego istnienia, od 1874 aż do 1910 r. Doglądał budowy schronisk i altan w Tatrach. Na jego wniosek, pochodzący z 1886 r., rok później TT rozpoczęło znakowanie ścieżek tatrzańskich, a sam Świerz brał czynny udział w tych pracach²⁴. W latach 1878 i 1892 ogłosił inwentarz Biblioteki TT na łamach „Pamiętnika Towarzystwa Tatrzańskiego” (1878 R. 3, cz. 1, s. 49-56 oraz 1892 R. 13, s. LXXIV-LXXVI).

Od 1909 r. Biblioteką TT zajmował się Ignacy Król (1874-1951) – taternik, przyrodnik oraz pedagog. W latach 1903-1913, jako jeden z czołowych polskich taterników, dokonał szeregu nowych wejść, między innymi: w Grani Hrubego (w latach 1906-1909), i wejścia pn.-zach. ścianą Galerii Gankowej w 1911 r., a także IV zimowego wejścia na Świnicę w 1913 r. Równocześnie z taternictwem uprawiał on również turystykę górską, głównie w Tatrach, prowadząc tam często wycieczki szkolne lub mniejsze grupy swoich znajomych. Będąc nauczycielem gimnazjalnym w Nowym Sączu, doprowadził (wraz z Romanem Gdeszem) do utworzenia w 1906 r. Towarzystwa Turystycznego „Beskid” oraz jego Oddziału Narciarskiego, będącego pierwszą organizacją narciarską na ziemiach polskich. W TT działał przez 12 lat (1909-1921). Podobnie jak Świerz, dwa razy ogłaszał sprawozdania o stanie biblioteki w „Pamiętniku Towarzystwa Tatrzańskiego” (1910 – R. 31 i 1911 – R. 32).

Następcą Ignacego Króla został Kazimierz Sosnowski (1875-1954), który zajmował się Biblioteką TT w latach 1919-1920. Sosnowski jest uważany za jednego z najwybitniejszych działaczy polskich w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa. Szczególnym zainteresowaniem darzył Beskidy Zachodnie, często po nich wędrował, organizował i prowadził liczne wycieczki szkolne. Swoją działalnością organizacyjną i pisarstwem przyczynił się do rozwoju turystyki polskiej w tych górach. Był jednym z założycieli powstałego 24 maja 1906 r. Nowosądeckiego Oddziału Towarzystwa Tatrzańskiego „Beskid”²⁵. Był twórcą polskiego przewodnika krajoznawczo-turystycznego pt. *Przewodnik po Beskidzie Zachodnim od Krynicy po Wisłę, łącznie z Pieninami i terenami narciarskimi* (Kraków 1914). Jako długoletni (1918-1948) i zasłużony działacz TT, a potem PTT, walczył o ochronę przyrody i o utworzenie trzech parków narodowych: Tatrzańskiego, Pienińskiego oraz Babiogórskiego. W 1933 r. został mianowany członkiem honorowym PTT,

²⁴ J. Chmielowski, *Prof. Leopold Świerz (wspomnienie pogonne)*, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” 1912, R. 33, s. 4.

²⁵ W. Krygowski, *Kazimierz Sosnowski*, „Wierchy” 1955, R. 24, s. 252-253.

a w latach 1934 i 1948 otrzymał wysokie odznaczenia państwowe za zasługi w rozwoju krajoznawstwa i turystyki polskiej²⁶.

BIBLIOTEKA POLSKIEGO TOWARZYSTWA TATRZAŃSKIEGO (1920-1950)

Po reformie TT centralna biblioteka Towarzystwa została przekazana pod opiekę Krakowskiego Oddziału PTT, założonego w 1923 r. Nieliczne i bardzo ubogie informacje, dotyczące zbiorów i funkcjonowania biblioteki, były publikowane na łamach „Wierchów” w *Sprawozdaniach Zarządu Głównego PTT. Oddział PTT w Krakowie*. Oto przykłady niektórych z nich: „Biblioteka Oddziału była otwarta cały rok, na ogół korzystało z niej jednak niewiele osób”²⁷. W sprawozdaniu z 1929 r. czytamy natomiast: „W roku ubiegłym [chodzi o 1928 r. – przyp. aut.] kontynuowano prace nad uporządkowaniem biblioteki, które dzięki gorliwości bibliotekarza p. Midowicza, postąpiły znacznie naprzód”²⁸.

W latach 1929-1930 Oddział PTT w Krakowie, wraz z Zarządem Głównym [dalej cyt.: ZG], otrzymał nowy lokal w sąsiadującej kamienicy (ul. Kolejowa 5) i w związku z tym biblioteka została przeniesiona ponownie, tym razem do czteropokojowego pomieszczenia. W 1934 r. biblioteka posiadała 1665 tomów książek oraz liczne przezrocza i mapy, natomiast już pięć lat później liczba zbiorów wzrosła do około 2 tys. tomów. W czasie II wojny światowej lokale ZG oraz Oddziału Krakowskiego PTT zostały zajęte przez okupantów, przekazane niemieckiej organizacji Alpenverein – Zweigstelle Krakau. Polskie Towarzystwo Tatrzańskie w Krakowie, podobnie jak inne stowarzyszenia w Polsce, zostało rozwiązane²⁹. W miejscu jego działalności

²⁶ W. A. Wójcik, Sosnowski Kazimierz, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 40, Wrocław 2000-2001, s. 580.

²⁷ *Sprawozdanie Zarządu Głównego z działalności Towarzystwa za czas od 1 maja 1925 do 15 kwietnia 1926. Sprawozdanie Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego z działalności oddziałów w r. 1925 zestawienie na podstawie nadesłanych sprawozdań. Oddział P.T.T. w Krakowie, „Wierchy” 1926, R. 4, s. 216. W cytacie zachowano oryginalną pisownię.*

²⁸ *Sprawozdanie Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego z działalności za czas od 1 marca 1928 do 28 lutego 1929. Sprawozdanie Oddziałów i Sekcji Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego z działalności za rok 1928. Oddział P.T.T. w Krakowie, „Wierchy” 1929, R. 7, s. XXXV. W cytacie zachowano oryginalną pisownię.*

²⁹ W. Krygowski, *Dzieje Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego*, Warszawa - Kraków 1988, s. 6.

swoją siedzibę utworzył Zweig Krakau des DAV (Deutschen Alpenvereins) – krakowski oddział niemieckiej organizacji turystyczno-alpinistycznej. Prezesem tego oddziału był Eduard Hirsch – turysta i alpinista, który umożliwił Bronisławowi Romaniszynowi i Janowi A. Szczepańskiemu (działaczom PTT) dostęp do biblioteki. To przy ich pomocy cenniejsze zbiory zostały wyniesione z lokalu i ukryte w prywatnych mieszkaniach. Dzięki temu zbiory Biblioteki PTT nie uległy zniszczeniu.

Po wyzwoleniu Krakowa, 18 stycznia 1945 r., biblioteka szybko wznowiła pracę, wraz z reaktywowaniem działalności całego PTT. W 1947 r. została przeniesiona z pierwszego piętra kamienicy przy ul. Kolejowej 5 na parter³⁰. Również w tym samym roku księgozbiór biblioteki wzbogacił się o bardzo cenne zbiory Antoniego Ojrzyńskiego³¹, które częściowo ocalały ze zniszczonej Warszawy.

W latach 1920-1950 bibliotekarzami byli kolejno: Włodzimierz Łaba (1920-1922), Tadeusz Dropiowski (1922-1924), Adam Sokołowski (1924-1926), Władysław Midowicz (1927-1930), Bohdan Małachowski (1930-1932), Jan Magiera (1931-1932, 1933-1939 oraz 1945-1946), Witold H. Paryski (1932-1933), Kazimierz Polak (1946-1950).

Po przekazaniu biblioteki pod opiekę Krakowskiego Oddziału PTT jej działalność została szybko wznowiona przez Tadeusza Dropiowskiego (1871-1944) – pedagoga, długoletniego dyrektora Seminarium Nauczycielskiego w Krakowie i członka ZG PTT (1922-1923). Był on jednak przede wszystkim zamiłowanym turystą oraz krzewicielem turystyki wśród młodzieży. W bibliotece dyżury rozpoczął jesienią 1922 r. i pracował w niej do roku 1924³².

W latach 1924-1926 funkcję bibliotekarza pełnił Adam Sokołowski (1898-1984) – taternik, alpinista, działacz na rzecz ochrony przyrody. W okresie

³⁰ Tamże, s. 60.

³¹ Są to obecnie 1562 druki zwarte, 125 czasopism oraz 4 teczki z wycinkami prasowymi. Stanowią one odrębną część zbiorów CBG, zostały dodatkowo opieczetowane prostokątną pieczęcią z napisem „Księgozbiór A. Ojrzyńskiego”. Tuż po przekazaniu zbiorów sporządzono spis kolekcji (najprawdopodobniej przez J. Magierę i K. Polaka) – są to trzy zeszyty formatu A5. Dopiero 1 czerwca 1975 r. utworzono osobną księgę inwentarzową dla tych zbiorów.

Antoni Ojrzyński (1871-1967) – aptekarz, działacz społeczny, taternik oraz bibliofil. Po wojnie przekazał swój księgozbiór bibliotece PTT w Krakowie. Por. K. Pięńkowska, *Ojrzyński Antoni*, w: *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement*, red. I. Treichel, Warszawa 1986, s. 155.

³² A. Chowański, *Ludzie turystyki i krajoznawstwa: Dropiowski Tadeusz*, „Gościniec” 1982, R. 24, nr 5/155, s. 26.

międzywojennym jeden z czołowych taterników i najlepszych wspinaczy. Był członkiem zarządu Sekcji Turystycznej PTT, jednym z głównych działaczy Sekcji Taternickiej AZS w Krakowie³³.

Kolejnym opiekunem biblioteki został Władysław Midowicz (1907-1993) – geograf, turysta i miłośnik przyrody, kierował schroniskiem polskim na Markowych Szczawinach, opublikował w roczniku „Ochrona Przyrody” artykuł, w którym określił granice parku i podał etapy jego realizacji. Był on głównym inicjatorem utworzenia Babiogórskiego Parku Narodowego³⁴. Midowicz funkcję bibliotekarza PTT pełnił w latach 1927-1930. O jego pracy na rzecz biblioteki pisano tak: „W roku ubiegłym [chodzi o 1927 r. – przyp. aut.] podjęto również dalsze prace nad uporządkowaniem biblioteki i jej uzupełnieniem. Godność bibliotekarza powierzono p. Władysławowi Midowiczowi, który z energią zabrał się do pracy, która w niedługim czasie będzie ukończona”³⁵.

Przez okres 2 lat (1930-1932) biblioteką zajmował się Bohdan Małachowski (1902-1964), taternik, narciarz i aktywny działacz turystyczny. W czasie swej działalności w PTT i PTTK (lata 1929-1963) interesował się wszelkimi sprawami związanymi z Tatrami, między innymi: ochroną przyrody, schroniskami, organizacją przewodnictwa i ratownictwa; był również członkiem redakcji „Przeglądu Turystycznego” (1931-1934) i „Wierchów” (1947-1964)³⁶.

Kolejnym bibliotekarzem, w latach 1931-1932, był Jan Magiera (1876-1958) – filolog, sławista, wieloletni działacz na polu zbliżenia polsko-słowiańskiego, a zwłaszcza polsko-słowackiego i polsko-czeskiego³⁷. Po II wojnie światowej Magiera opracował bibliografię „Pamiętnika Towarzystwa Tatrzańskiego” za lata 1876-1920 oraz „Wierchów” za okres 1923-1938 i 1947³⁸.

W latach 1932-1933 zbiorami Biblioteki PTT opiekował się Witold H. Paryski (1909-2000) – krajoznawca, taternik, tatrzański przewodnik i ratownik,

³³ Z. Radwańska-Paryska, W. H. Paryski, *Sokołowski Adam*, w: *Wielka encyklopedia...*, s. 1116.

³⁴ W. A. Wójcik, *Wspomnienie o Władysławie Midowiczu*, „Hale i Dziedziny” 1993, nr 5, s. 6.

³⁵ *Sprawozdanie Zarządu Głównego PTT z działalności za czas od 1 marca 1927 do 28 lutego 1928 roku*, „Wierchy” 1928, R. 6, s. 198.

³⁶ W. Goetel, *Kronika zmarłych: Bohdan Małachowski*, „Wierchy” 1965, R. 33, s. 311-313.

³⁷ Z. Radwańska-Paryska, W. H. Paryski, *Magiera Jan*, w: *Wielka encyklopedia...*, s. 701.

³⁸ J. Magiera, *Bibliografia wydawnictw Pol. Tow. Tatrzańskiego*, „Wierchy” 1948, R.18, s. 306-334.

alpinista, działacz ochrony przyrody oraz właściciel kilkunastotysięcznego, specjalistycznego księgozbioru o tematyce związanej z Tatrami. Od 1928 r. był członkiem TOPR, a od roku 1929 pełnił w nim funkcję lekarza (był absolwentem medycyny Uniwersytetu Jagiellońskiego). Jako uczestnik II polskiej wyprawy alpinistycznej w Andy (1936-1937), dokonał tam wejść na pięć szczytów o wysokości ponad 6000 m i uzyskał ówczesny polski rekord wysokości samotnego wejścia 6630 m. Paryski jest autorem kilkudziesięciu artykułów i opracowań z zakresu szeroko pojętej tematyki „górskiej”. Pisał m.in. o pasterstwie, botanice, geografii i etymologii nazewnictwa tatrzańskiego³⁹. Paryski wraz z żoną Zofią Radwańską-Paryską zgromadzili największy księgozbiór o tematyce tatrzańskiej w Polsce (zbiory te zostały zapisane w testamencie Tatrzańskiemu Parkowi Narodowemu)⁴⁰.

W czasie swojej pracy w Bibliotece PTT, Paryski zajmował się porządkowaniem zbiorów, wspomniano o tym w sprawozdaniu następująco: „Wielka praca nad uporządkowaniem biblioteki jest na ukończeniu. Kataloguje się obecnie bieżące wpływy, poprawiając równocześnie niektóre dokonane mylnie wpisy katalogu kartkowego. Bibliotekarzem jest p. Witold Paryski, który opiekuje się biblioteką ze szczególnym zamięłowaniem i oddaniem”⁴¹.

W latach 1933-1939 kierownikiem biblioteki był ponownie J. Magiera. W czasie okupacji niemieckiej biblioteką w miarę możliwości opiekowali się Jan A. Szczepański, Bronisław Romaniszyn oraz Magiera. Po wojnie funkcję bibliotekarzy pełnili: ponownie Magiera (1945-1946) oraz Kazimierz Polak (1946-1950). Polak (1923-1985) był historykiem, bibliotekarzem, bibliografem i wybitnym znawcą literatury górskiej. Jego głównym osiągnięciem było

³⁹ Do jego niewątpliwie najważniejszych publikacji należą: szczegółowy przewodnik taternicki *Tatry Wysokie*, t. 1-25 (Warszawa 1951-1988) oraz *Encyklopedia tatrzańska* (Warszawa 1973), kolejne wydania pochodzą z 1995, 1999 i 2004 r. pod nazwą *Wielka encyklopedia tatrzańska*.

⁴⁰ Księgozbiór liczy blisko 22 tys. woluminów książek i czasopism oraz nadbitek prac naukowych, zbiór map (około 3 tys. jednostek), fotografii (kilka tysięcy), pocztówek (ponad 6 tys.), tek biograficznych i wycinków prasowych oraz innych archiwaliów. Ważną częścią zbiorów Paryskich jest kartkowa bibliografia tatrzańska, która składa się z blisko 75 tys. zapisów bibliograficznych i indeksu do bibliografii, który liczy ponad 100 tys. pozycji. Zbiory te są obecnie porządkowane i katalogowane w formie elektronicznej. *Księgozbiór Zofii i Witolda Paryskich; Biblioteka Tatrzańskiego Parku*: [online] [data dostępu: 17.07.2009], dostępny w Internecie: <<http://krokus.tpn.pl/biblmain/>>.

⁴¹ *Sprawozdanie Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego z działalności za czas od 1 kwietnia 1931 do 31 marca 1932. Sprawozdania Oddziałów, Kół i Sekcji Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego z działalności za rok 1931, „Wierchy” 1932, R. 10, s. XXXIII.*

uporządkowanie, uzupełnienie i skatalogowanie zbiorów bibliotecznych. W latach 1951-1985 publikował corocznie na łamach „Wierchów” (T. 20-54) szczegółową bieżącą *Bibliografię górską*. Opracował również *Katalog Centralnej Biblioteki Górskiej* (Warszawa 1973)⁴².

CENTRALNA BIBLIOTEKA GÓRSKA PTTK (OD 1950 R. DO DZIŚ)

W 1950 r. doszło do połączenia PTT z PTK⁴³, a majątek tych towarzystw został przekazany nowemu, działającemu od dnia 17 grudnia 1950 r. jako Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Biblioteki PTT i PTK zostały przejęte przez PTTK, przy czym krakowska ksiąznica trafiła pod opiekę Komisji Turystyki Górskiej ZG PTTK w Krakowie. Została nazwana Centralną Biblioteką Górską PTTK w Krakowie (dalej cyt. CBG) i jeszcze w tym samym roku przejęła księgozbiór Koła Krakowskiego Klubu Wysokogórskiego PTT [organizacja ta powstała w 1935 r. – przyp. aut.]. Był to bardzo okazały księgozbiór – powstał ze zbiorów należących do Sekcji Turystycznej PTT oraz Sekcji Taternickiej Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie.

Po połączeniu PTT i PTK biblioteka dwukrotnie zmieniała swoją siedzibę. W 1952 r. została przeniesiona, wraz z całym biurem Komisji Turystyki Górskiej ZG, do kamienicy przy ówczesnym Placu Wiosny Ludów 8 (obecnie Plac Wszystkich Świętych). W tym miejscu pozostawała przez następne 40 lat. Na przełomie lat 1991/1992 cały księgozbiór został przeniesiony w najbardziej dogodnie z dotychczasowych miejsc – do zabytkowej kamienicy przy ul. Jagiellońskiej 6/6a. Biblioteka zajmuje obecnie całe drugie piętro. Mieści się tam również Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK w Krakowie.

Po utworzeniu PTTK pierwszym bibliotekarzem został ponownie Kazimierz Polak (1950-1954), następnie stanowisko to objęła Eugenia Malinowska (1955-1962) i ponownie K. Polak, w latach 1963-1978. Od 1978 r. opiekę nad biblioteką sprawuje Wiesław A. Wójcik, obecny jej kierownik – krajoznawca, działacz turystyczny, autor licznych prac o górach. Zajmuje się historią

⁴² Z. Radwańska-Paryska, W. H. Paryski, *Polak Kazimierz Stanisław*, w: *Wielka encyklopedia...*, s. 944.

⁴³ Polskie Towarzystwo Krajoznawcze powstało w 1906 r. Podobnie jak w przypadku TT, biblioteka PTK została założona już w pierwszym roku działalności towarzystwa. Po połączeniu obu towarzystw biblioteka pozostaje pod opieką Zarządu Głównego PTTK. Obecnie nosi ona nazwę Centralnej Biblioteki PTTK im. Kazimierza Kulwiecia w Warszawie. Por. Z. Radwańska-Paryska, W. H. Paryski, *Polskie Towarzystwo Krajoznawcze*, w: *Wielka encyklopedia...*, s. 947.

turystyki i piśmiennictwa górskiego, biografią ludzi związanych z górami oraz krajoznawstwem Karpat.

Pełne zestawienie wszystkich bibliotekarzy od początku istnienia CBG przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2

Opiekunowie krakowskiej biblioteki TT, PTK, PTTK w latach 1874-2008
(w kolejności chronologicznej)

NAZWISKO, IMIĘ	FUNKCJA	OKRES
Nowicki, Maksymilian	sekretarz	10.09.1874-22.11.1874
Potocki, Władysław	konserwator zbiorów	10.09.1874-22.11.1874
Świerż, Leopold	sekretarz	23.11.1874-31.12.1881
Krygowski, Władysław	bibliotekarz	1909
Król, Ignacy Rouppert, Kazimierz	bibliotekarz zastępca bibliotekarza	1910-1919
Sosnowski, Kazimierz Piotrowski, Tadeusz	bibliotekarz zastępca bibliotekarza	1919-1920
Łaba, Włodzimierz Sosnowski, Kazimierz	bibliotekarz zastępca bibliotekarza	1919-1922
Dropiowski, Tadeusz	bibliotekarz	03.1922-1926
Sokołowski, Adam	bibliotekarz	1926
Midowicz, Władysław	bibliotekarz	1927-1930
Małachowski, Bohdan	bibliotekarz	1930-1932
Paryski, Witold Henryk	bibliotekarz	1932

Tabela 2 – c.d.

NAZWISKO, IMIĘ	FUNKCJA	OKRES
Magiera, Jan	bibliotekarz	1931-1932 1933-1939 1945-1947
Polak, Kazimierz	bibliotekarz	1946-1953 1963-1978
Malinowska, Eugenia	bibliotekarz	1955-1962
Wójcik, Wiesław A.	kierownik biblioteki	1978- obecnie
Piątkowska, Bożena	bibliotekarz	1984-1989
Tatara, Wanda	bibliotekarz	15.XI.1989- obecnie
Bobawska, Magdalena	bibliotekarz (godziny zlecone)	1998
Zwiercan, Katarzyna	bibliotekarz	- 31.XII.2007 ⁴⁴
Dąbrowska, Elżbieta	bibliotekarz	1.01.2008- obecnie

Źródło: opracowanie własne, oparte na sprawozdaniach z działalności TT, PTT i PTTK oraz informacjach udzielonych przez kierownika CBG – Wiesława A. Wójcika

Oprócz bibliotekarzy, również inne osoby przysłużyły się porządkowaniu zbiorów bibliotecznych, wzmianki na ich temat można znaleźć w sprawozdaniach TT, PTT, PTTK: „W toku jest praca nad uporządkowaniem i skatalogowaniem zbioru przezroczy. Żmudną tę pracę wykonuje p. Kamila Niedźwiecka”⁴⁵.

⁴⁴ Data rozpoczęcia pracy nieznana.

⁴⁵ *Sprawozdanie Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego z działalności za czas od 1 kwietnia 1931 do 31 marca 1932. Sprawozdania Oddziałów, Kół i Sekcji Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego z działalności za rok 1931, „Wierchy” 1932, R. 10, s. XXXIII.*

Należy zwrócić uwagę na różnorodność księgozbioru CBG. Od początku istnienia biblioteki gromadzono w niej, poza wydawnictwami zwartymi i ciągłymi, również przezrocza, ryciny, mapy, fotografie, widokówki, dokumenty życia społecznego, jest to więc w pełni księgozbiór specjalistyczny. Biblioteka posiada również wydawnictwa ogólnoinformacyjne, takie jak: encyklopedie, słowniki, bibliografie, opracowania, informatory, katalogi i przewodniki po poszczególnych regionach kraju i świata, czasopisma turystyczno-krajoznawcze, a także zbiory specjalne.

Jednym z najcenniejszych zbiorów CBG jest łacińskie dzieło Dávida Frölicha pt. *Medulla geographiae practicae* (Bartphae 1639), pochodzące z księgozbioru Antoniego Ojrzyńskiego (polski tytuł *Esencja praktycznej geografii*), zawierające pierwszy drukowany opis Tatr Wysokich oraz zaobserwowanych zjawisk pogodowych. Jest to najstarsza pozycja w zbiorach biblioteki⁴⁶. Interesujące jest również XVIII-wieczne, czterotomowe dzieło Carolusa Wagnera *Analecta Scepusii sacri et profani* (Viennae 1774–1778), które jest pierwszym pełnym zbiorem dokumentów dotyczących historii Spisza⁴⁷.

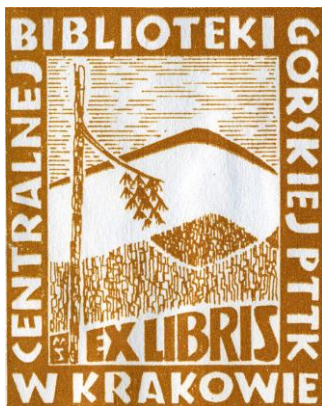
W zbiorach bibliotek znajdują się prawie wszystkie tytuły, należące do kanonu polskiego piśmiennictwa górskiego, takie jak: pierwsze wydania dzieł Stanisława Staszica, Walerego Eljasza-Radzikowskiego, liczne przewodniki Mieczysława Świerza, Mieczysława Orłowicza, Kazimierza Sosnowskiego, Witolda H. Paryskiego, komplet „Pamiętników Towarzystwa Tatrzańskiego”, „Wierchów” oraz „Taternika”. W bibliotece można znaleźć także bogaty zbiór literatury zagranicznej.

CBG posiada własny ekslibris, na którym widnieje masyw Śnieżnika [Ryc. 1]. Ekslibris występuje w dwóch kolorach: brązowym – na drukach zwartych, oraz zielonym – na czasopismach. Został wykonany na początku lat 80., jego autorem jest dr inż. architekt Marek Staffa – nauczyciel akademicki w Instytucie Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu⁴⁸. Jest on autorem licznych książek, artykułów, map i innych opracowań o tematyce górskiej, poświęconych zwłaszcza kształtowaniu i ochronie krajobrazu górskiego, przede wszystkim Sudetów. W PTTK pełni funkcję wiceprezesa ZG, przewodniczącego Komisji Turystyki Górskiej ZG PTTK, jest również przewodnikiem turystyki górskiej.

⁴⁶ CBG, sygn. O-495.

⁴⁷ CBG, sygn. O-842/I-IV.

⁴⁸ M. Staffa, *Sudeckie paradoksy*, „W Górach: kwartalnik turystyczny” nr 1, [online] [data dostępu: 20.07.2009], dostępny w Internecie: <<http://www.wgorach.iap.pl/?id=16572&location=f&msg=1>>

Ryc. 1. Ekslibris CBG PTTK w Krakowie autorstwa Marka Staffy, lata 80.

Obecną wielkość księgozbioru CBG można precyzyjnie określić dzięki systematycznie uzupełnianemu inwentarzowi oraz rocznym sprawozdaniom ZG PTTK. Co roku dokonuje się oceny stanu zbiorów poprzez sprawdzanie brakujących sygnatur, prowadzi się również szczegółową statystykę dotyczącą osób korzystających ze zbiorów CBG. Księgozbiór jest systematycznie uzupełniany książkami nowo zakupionymi lub pochodzącymi z darowizn egzemplarzami okazowymi, które biblioteka otrzymuje dzięki dobroczynności wydawców.

Tabela 3

Zbiory Centralnej Biblioteki Górskiej PTTK w latach 1996-2008

ZBIORY \ ROK	1996⁴⁹	2006⁵⁰	2007⁵¹	2008⁵²
Druki zwarte (woluminy)	17325	22719	23164	23615
Wydawnictwa ciągle	6550	6737	6752	6798
Mapy (jednostki inwentarzowe)	933	1833	1976	2036

Źródło: opracowanie własne

⁴⁹ Sprawozdanie Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej PTTK za rok 1996, Kraków 1996, s. 5.

⁵⁰ Sprawozdanie z działalności KTG ZG w roku 2006.

⁵¹ Sprawozdanie z działalności KTG ZG PTTK za rok 2007.

⁵² Sprawozdanie z działalności KTG ZG PTTK za rok 2008.

Biblioteka ta, dzięki szerokiemu zasięgowi tematycznemu, stanowi do dziś nieocenioną bazę źródłową dla każdego turysty oraz działacza turystycznego, umożliwiając im poszerzanie wiedzy turystycznej i krajoznawczej. Zgromadzone zbiory stanowią znakomity warsztat pracy naukowej nie tylko dla naukowców i coraz liczniejszej grupy studentów (głównie pomocny przy pisaniu prac licencjackich, magisterskich i doktorskich), ale również dla przewodników turystycznych, krajoznawców i pasjonatów tematyki górskiej szeroko rozumianej. Ze zbiorów biblioteki może korzystać każdy, jednak wyłącznie prezencyjnie – na miejscu w czytelni⁵³, natomiast przywilej wypożyczeń przysługuje wyłącznie członkom PTTK, posiadającym aktualną legitymację członkowską.

Do dyspozycji czytelników przeznaczony jest, na bieżąco uzupełniany, katalog kartkowy. W 2004 r. rozpoczęto tworzenie elektronicznej wersji katalogu biblioteki – w bazie znajduje się obecnie ponad 9,2 tys. tytułów. W kartotece znajduje się również wykaz artykułów prasowych, publikowanych w czasopismach turystyczno-krajoznawczych. Biblioteka nie ma odrębnej strony internetowej – krótka wzmianka na temat historii biblioteki oraz dostęp do katalogu znajdują się na stronie głównej Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej – jednak są to niezwykle skromne informacje, a sama strona nie jest zbyt rozbudowana. W bibliotece organizowane są również spotkania z autorami oraz prezentacje najnowszych publikacji o tematyce górskiej.

Historia Centralnej Biblioteki Górskiej w Krakowie to nie tylko dzieje lokalu, wyposażenia, księgozbioru, ale przede wszystkim ludzie. W głównej mierze to właśnie bibliotekarze oraz liczni darczyńcy, a także po prostu pasjonaci gór w okresie minionych 135 lat tworzyli tę historię, mieli wpływ na zasoby i ogólny wizerunek biblioteki.

Pod względem wielkości i wartości zasobów Centralna Biblioteka Górską PTTK w Krakowie jest uważana za drugi w Europie (i na świecie) tego rodzaju księgozbiór tematyczny, po Bibliothek des Deutschen Alpenvereins w Monachium⁵⁴

⁵³ Liczba czytelników w poszczególnych latach : 1996 – 524 czytelników, 2006 – 891; 2007 – 678; 2008 – 783. Por. *Sprawozdanie Centralnego Ośrodka ...*, s. 6; *Sprawozdania z działalności KTG ZG w roku 2006-2008*.

⁵⁴ W czasie wojny biblioteka należąca do Der Deutsche Alpenverein została niemal całkowicie zniszczona przez bomby, dziś posiada 70 tys. jednostek zbiorów. Jest największym księgozbiorem górskim na świecie. Por. *Deutscher Alpenverein e.V. (DAV) – Bestand Bibliothek*: [online] [data dostępu: 23.01.2010], dostępny w Internecie: <http://www.alpenverein.de/template_loader.php?tplpage_id=484>.